

PERSONALITATEA LUI NECULAI COSTĂCHESCU - 140 DE ANI DE LA NAȘTERE

Despre Neculai Costăchescu se știe puține lucruri, deși a fost și rămâne o personalitate marcantă a vieții academice și politice românești. În câteva scrieri științifice sau memorialistice au apărut, cu oarecare rețineri, unele referiri despre acesta. Prea puțin însă, comparativ cu dimensiunea activității și valorii sale¹. Profesor doctor docent la Universitatea din Iași (domeniul chimiei), membru de onoare al Academiei Române; ministru al învățământului și cultelor, senator, om de știință, personalitate cultural-științifică, N. Costăchescu a intrat în umbra „tăcerii” încă din timpul vieții. A fost o fire retrasă, „ascunsă”, nu agreea popularitatea, deși o merita. Cei care l-au cunoscut subliniază acest aspect, fără să poată oferi prea multe date despre el, tocmai din această cauză. A avut o familie puțin numeroasă și care s-a „pierdut”. Nu a avut urmași direcți. Soția, Antoaneta, nu știm să fi consemnat ceva despre el.

C. V. Gheorghiu² în cuvântul la decesul lui N. Costăchescu oferă unele date despre personalitatea acestuia: „Neculai Costăchescu s-a născut în orașul Huși, la anul 1876. După ce a absolvit Liceul Național din Iași a

¹ Neculai Costăchescu este prea puțin cunoscut din cauza vitregiilor prin care a trecut România după cel de Al Doilea Război Mondial. Avem în vedere prigoana comunistă împotriva intelectualilor înregimentați politic. Acesta a fost membru de frunte al Partidului Național Țărănesc.

² A se vedea *Anuarul Universității – Iași*, 1938/1939 publicat în anul 1942; *Revista Științifică V. Adamachi*, vol. XXV, nr. 3, iulie - septembrie 1939.

urmat Facultatea de Științe a Universității din Iași, secția Fizico-Chimice. Remarcat de către Petru Poni ca student eminent, a fost încadrat ca asistent la Laboratorul de chimie minerală, unde a început să lucreze încă înainte de a fi licențiat. După promovarea licenței (1901) a fost reținut, prin concurs la catedră ca șef de lucrări.

În anul 1905, Neculai Costăchescu și-a luat doctoratul cu lucrarea *Gazurile cuprinse în sare și în vulcanii de glod din România*. A fost primul doctor al Facultății de Științe³. Drept urmare, a obținut, prin concurs (1906), o bursă de perfectare a studiilor din partea Academiei (Fondul „Adamachi”) la Universitatea din Zurich – Germania, unde a lucrat patru semestre sub îndrumarea profesorului Alfred Werner. În acest timp, doi ani, a frecventat cursurile de Chimie analitică, specializându-se și în Chimia anorganică. În colaborare cu profesorul Werner a realizat două lucrări asupra *Stărilor complexe*.

Întors în țară, în anul 1908, a fost recomandat profesor suplinitor la Catedra de Chimie minerală în locul profesorului Petru Poni, care între timp ieșise la pensie. A funcționat scurt timp ca suplinitor, pentru ca apoi să fie titularizat ca profesor (1912). În anul 1911 a trecut examenul de docență în specialitatea Chimie minerală.

Izbucnirea Războiului Mondial, în anul 1914, și intrarea României în război (august 1916) îl va îndepărta un timp pe prof. N. Costăchescu de activitatea didactică și de cercetare, fiind mobilizat în armată. Ca ofițer rezervist cu gradul de locotenent, a fost mobilizat și trimis pe front, direct în linia I, chiar de la intrarea României în război, în data de 16 august 1916. A fost comandantul companiei a 12-a din Batalionul III, Regimentul 13 Infanterie – Iași. Și-a făcut datoria de oștean până la sfârșitul războiului⁴.

După încheierea conflagrației, în noiembrie 1918, N. Costăchescu și-a reluat munca la Catedră, implicându-se, totodată și în viața politică, culturală și de stat. Ca profesor, în perioada dintre cele două Războaie Mondiale, „făcea lecții strălucite” – aprecia o altă somitate a Chimiei românești, C. V. Gheorghiu – „era totdeauna la curent cu ultimele progrese ale științei în domeniu, chestiunile cele mai grele le expunea cu o claritate și un talent didactic impresionant; toate lecțiile sale erau însoțite de numeroase experiențe din cele mai grele, conduse cu o mână de maestru.

³ Până în anul 1939, Iașul nu a avut învățământ tehnic superior; ingineria se învața în cadrul Universității - Facultatea de Științe.

⁴ A se vedea pe larg volumul N. Costăchescu, *Jurnal de front*, Ed. Stef, Iași, 2008, studiul introductiv și îngrijirea ediției, Constantin Cloșcă.

Admiram la el – susține în continuare autorul citat – siguranța gândirii, precizia ideilor, claritatea și eleganța vorbirii”⁵.

Rectorul universității ieșene, Ioan Tănăsescu, sublinia și el că, în calitate de profesor universitar, N. Costăchescu „a fost un demn urmaș al maestrului său, Petru Poni; om de muncă, având o cultură vastă, spirit clar, în curent cu toate ideile noi. Din școala lui – subliniază rectorul Tănăsescu – a ieșit o pleiadă de elemente de valoare, unii azi (1939) profesori universitari, alții chimiști cu mare formă”⁶.

Ca profesor „se bucura de o deosebită considerație din partea colegilor, iar studenții îl iubeau pentru atenția și grija părintească ce o manifesta în relațiile cu aceștia”⁷. În laborator a dezvoltat o activitate bogată în domeniul chimiei minerale, inițiind în țara noastră cercetările asupra *stărilor complexe*, preparând o seamă de compuși noi. A format un număr însemnat de chimiști distinși, care, la rândul lor au făcut cinste Universității ieșene. Ca un omagiu pentru activitatea sa didactică și de cercetare, Academia Română l-a desemnat membru de onoare al acestei prestigioase instituții, în anul 1936.

Neculai Costăchescu a luptat cu ardoare pentru promovarea la Iași a învățământului tehnic superior de sine stătător, fapt ce se va realiza în anul 1938/1939, prin crearea Școlii Politehnice „Gh. Asachi”⁸. A fost numit decan al Facultății de Chimie Industrială, dar nu s-a putut bucura de această binemeritată funcție, s-a stins din viață la jumătatea lunii iulie 1939.

Moartea lui Neculai Costăchescu a constituit un eveniment trist pentru urbea Iașului, pentru învățământul academic românesc, și pentru societate în general. Ziarul *Universul* din București scria, în acele zile de doliu, cu regret despre „o mare personalitate a Iașului și a Țării”. O

⁵ *Anuarul Universității – Iași*, 1938/1939, p. 5.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Ziarul „Opinia”, Iași, 18 iulie 1939.

⁸ După Primul Război Mondial, în România au fost create Școli politehnice (echivalentul universităților tehnice din zilele noastre), la București și Timișoara, deși Iașul avea cel mai vechi învățământ universitar din țară. Chiar dacă la Iași s-a constituit prima clasă de ingineri în limba română (1913) grație eforturilor lui Gh. Asachi, nu s-a vrut realizarea, și în acest oraș, a unei Școli Politehnice, în pofida faptului că s-a cerut insistent aceasta. Abia după ani de eforturi și îndelungate tratative cu autoritățile centrale s-a reușit ca în anul 1938 să se aprobe transformarea Secției de Științe a Universității (cu specializările Chimie și electrotehnică) în Școală Politehnică, asemănătoare celor din București și Timișoara.

asemenea apreciere este întărită și de faptul că trupul neînsuflețit al celui ce fusese profesorul Neculai Costăchescu, înainte de înhumare la Cimitirul *Eternitatea* din Iași, a fost depus la Catedrala mitropolitană din Iași. „Un adevărat pelerinaj la sicriul defunctului. Mii de cetățeni din toate clasele sociale vin și aduc un ultim omagiu celui dispărut”⁹. La înmormântare au participat: Patriarhul Nicodim, ministrul Educației Naționale, în persoana profesorului Petre Andrei, ministrul Comunicațiilor, Mihai Ghelmegeanu ș.a. Se poate aprecia faptul că au fost adevărate funeralii naționale.

Ca ministru al Instrucțiunii Publice (învățământului) și Cultelor în două rânduri (10 noiembrie 1928 - 7 iunie 1930, în guvernarea Iuliu Maniu, precum și în perioada 10 octombrie 1930 - 18 aprilie 1931, în timpul guvernării Gheorghe G. Mironescu), N. Costăchescu a probat competență și devotament școlii românești. A emis unele considerații valoroase privitoare la calitatea Școlii românești în perspectiva timpului. Referindu-se la necesitatea reformării școlii în general, ministrul Costăchescu aprecia cu temei faptul că „Școala trebuie să fie dezvoltată în raport cu structura neamului nostru”. A fost adeptul ridicării școlii satești, pe care trebuia să se sprijine învățământul românesc. N. Costăchescu cerea ordine în învățământul superior „pentru că de acolo pornește ceea ce trebuie să existe la noi în țară, dragoste și respect pentru muncă, de acolo pornește simțul istoriei, de acolo pornește formarea unor suflete și a unor cetățeni așa cum trebuie acestei țări”¹⁰. Insistând asupra acestei probleme, N. Costăchescu, menționa: „De acolo de sus (din amfiteatru) va porni mișcarea sănătoasă care va îmbrățișa tot învățământul până jos, și vom avea asanarea acestor ramuri”¹¹.

Ideea esențială în abordarea problemei ridicării calității învățământului și, „prin el, emanciparea societății în ansamblul ei, era aceea că reforma trebuia să înceapă «de sus», de la universitate, nu de jos, cum greșit era sistemul, pentru că de acolo se propagă undele binefăcătoare ale întregului sistem instructiv și cultural într-o țară”¹².

Insistând asupra acestor chestiuni – asupra cărora nu putem să nu stăruim și noi – N. Costăchescu arăta: „Dacă vrei să ai un învățământ primar bun, o școală secundară sănătoasă, trebuie să începi de sus...În materie de

⁹ Ziarul „Universul”, București, 17 iulie 1939.

¹⁰ Cuvântare rostită în Senat, 16 decembrie 1930. Broșură, București, 1931, p. 28.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

învățământ nu trebuie să ne jucăm cu legile. Dacă în oricare altă ramură de activitate – argumenta el – se poate face o lege pe care o mai poți schimba pe parcurs, în învățământ nu poate fi tot așa. Aici trebuie să aștepți opt ani ca să poți alege foloasele sau neajunsurile unei legi, ca să poți ști dacă o lege este bună sau rea. Legile în învățământ nu se pot schimba așa ușor ca în alte domenii”¹³.

De asemenea, în perioada mandatului său de ministru a fost organizat învățământul agricol prin înființarea, la Cluj și București, a Academiiilor agricole. Pe linia reformării învățământului, Neculai Costăchescu a acordat o atenție mai mare domeniului profesional-agricol și industrial.

Totodată, o preocupare majoră a ministrului Costăchescu a fost aceea de a determina cât mai mulți copii de la sate să frecventeze școala (în anul 1930, din 3 389 000 de copii, frecventau școala doar 1 985 000). În opinia ministrului aducerea copiilor la școală trebuia făcută nu prin amenzi aplicate părinților, ci printr-o susținută muncă de convingere dusă de personalul didactic. S-a avut în vedere și sporirea numărului de școli noi, precum și asigurarea învățământului general cu învățători temeinic pregătiți.

În anul 1939, Petre Andrei declara despre N. Costăchescu, că a „conceput Legea Ministerului Educației Naționale (așa se numea acest minister în anul 1939), în care a înscris principii interesante și bogate, în consecință utile”.

Neculai Costăchescu s-a remarcat de timpuriu și în alte domenii, în afara învățământului și cercetării, însă în strânsă legătură cu acestea. Așa, spre exemplu, a activat intens în cadrul Ligii Culturale ca membru în conducerea secției Iași, precum și ca membru al Comitetului Executiv Central, încă din anul 1893, de la începuturile acestei bine cunoscute organizații, al cărei program era emanciparea culturală și unitatea tuturor românilor. Prin activitatea în cadrul Ligii, profesorul ieșean a dovedit interes și implicare în problemele majore ale națiunii române, știut fiind faptul că Liga lupta pentru înfăptuirea statului național unitar, la care de altfel, N. Costăchescu a contribuit cu arma în mână.

A militat pentru răspândirea culturii în rândul maselor, manifestând interes pentru educarea culturală și morală prin teatru, considerând că aceasta (educația culturală) trebuie să devină „o politică”. De asemenea, N. Costăchescu a condus o vreme, în calitate de președinte, „Asociația pentru învățătura poporului român”, secția Iași.

¹³ *Ibidem*.

* * *

Neculai Costăchescu s-a manifestat cu succes în politică, afirmându-se ca unul din cadrele de bază ale doctrinei țărăniste, la început, apoi a celei național-țărăniste, după crearea Partidului Național Țărănesc, în anul 1926. Mai întâi a făcut parte din conducerea Partidului Muncitor¹⁴ constituit în anul 1918, în compania unor personalități ca Ion Mihalache, Virgil Madgearu, Paul Bujor, C. I. Parhon, Ion Borcea și alții. A participat și contribuit la fuziunea istorică dintre Partidul Național Român din Transilvania (condus de Iuliu Maniu) și Partidul Țărănesc din vechiul Regat (condus de Ion Mihalache). Calitățile sale și militantismul său în direcția unificării celor două partide, i-au adus aprecieri și recunoașterea calităților de politician, fiind nominalizat în Delegația Permanentă a Partidului Țărănesc, organism constituit în scopul pregătirii Congresului de fuziune cu Partidul Național Român.

Atitudinea favorabilă unificării, precum și aprecierea pe drept a meritelor și competenței sale recunoscute, explică și alegerea sa ca membru al Comitetului Central Executiv al noului partid politic, Național Țărănesc, la Congresul de constituire din 10 octombrie 1926. Aceleași calități și virtuți l-au recomandat pe N. Costăchescu pentru funcția de ministru al Instrucțiunii Publice și cultelor în guvernările național-țărăniste din perioadele: noiembrie 1928-iunie 1930, și octombrie 1930 - aprilie 1931.

A dovedit calități de bun organizator și conducător politic, trăsături apreciate de contemporani, precum și de urmași. Istoricul Ioan Scurtu, referindu-se la activitatea organizațiilor județene național-țărănești arată că la conducerea acestora „se aflau personalități bine cunoscute precum: Ghiță Pop, Sever Bocu, Neculai Costăchescu, Alexandru Boldur, Mihai Ralea, Petre Andrei, Mihail Ghelmegeanu, Traian Bratu, Demostene Botez, Alfons Herovanu, Traian Ionașcu, Vasile Rășcanu”¹⁵ și mulți alții. De reținut, așadar, că N. Costăchescu a fost un timp conducătorul organizației județene Iași a Partidului Național Țărănesc și se număra printre personalitățile

¹⁴ Format de un grup de intelectuali în frunte cu Paul Bujor și Constantin I. Parhon; a avut o existență efemeră întrucât în februarie 1919 a fuzionat cu Partidul Țărănesc (Ion Mihalache).

¹⁵ Pe larg în I. Scurtu, *Din viața politică a României (1926-1947)*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 299.

politice naționale. De asemenea, N. Costăchescu a fost președinte al organizațiilor național-țărănești din Moldova¹⁶.

De reținut este și faptul că Neculai Costăchescu a avut contribuții însemnate la dezvoltarea ideologiei național-țărănești, alături de personalități ca: Ion Mihalache, Virgil Madgearu, Mihai Ralea, Gheorghe Zane, Constantin Rădulescu-Motru, Petre Andrei, Petru Pandrea ș.a., fapt consemnat de istoriografie.

În viața Partidului Național Țărănesc au existat și momente de criză, sciziuni și tendințe centrifuge ce amenințau unitatea acestuia. De fiecare dată N. Costăchescu s-a situat pe poziția păstrării unității Partidului Național Țărănesc și a consecvenței ideologiei sale. Nu a participat la disensiuni, militând pentru afirmarea integrității partidului. A fost adeptul centrismului de partid, a căii de mijloc, ceea ce a făcut din persoana sa un lider al acestui curent.

În urma alegerilor parlamentare din decembrie 1933, Partidul Național Țărănesc a ieșit de la guvernare, pierzând în favoarea liberalilor. Șocul a fost puternic pentru țărăniști, unii îngrijorându-se ca nu cumva partidul să se destrame. Profesorul Costăchescu s-a pronunțat pentru păstrarea unității partidului, exprimându-și convingerea că Partidul Național Țărănesc „nu se va risipi”¹⁷. S-a situat ferm pe poziția păstrării identității ideologice și organizatorice a partidului. Spre exemplu, atunci când Iuliu Maniu, în numele Partidului Național Țărănesc, a încheiat acel pact de neagresiune cu Partidul Totul Pentru Țară (legionar), Neculai Costăchescu s-a numărat printre opozanții acelui act¹⁸.

În disputele dintre Iuliu Maniu și Ion Mihalache s-a situat de partea celui din urmă, alături de alți intelectuali cu vederi înaintate, cum erau Mihai Ralea, Dr. N. Lupu, Armand Călinescu. Iar atunci când adepți-emisari ai lui Carol al II-lea îndemnau pe unii să părăsească Partidul Național Țărănesc, Neculai Costăchescu, alături de mulți alți colegi de partid, nu a dat curs acelui îndemn.

Neculai Costăchescu s-a numărat printre intelectualii din România care au condamnat fascismul și războiul. S-a situat pe o poziție democratică pentru apărarea libertății în general. Chiar și în interiorul partidului din care făcea parte a promovat ideea dreptului la exprimare liberă și respectarea

¹⁶ Ziarul „Timpul”, București, 14 ianuarie 1938.

¹⁷ Ziarul „Dreptatea”, București, 17 noiembrie 1933.

¹⁸ Florea Nedelcu, *Viața politică din România în preajma instaurării dictaturii regale*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1973, p. 188.

adversarului politic. A susținut dictatura lui Carol al II-lea, din considerente filo-monarhice, declarând următoarele: „Pentru mine, monarhia este o necesitate vitală a neamului românesc și atitudinea față de monarhie nu poate fi influențată de accidente și chestiuni personale. Eu socot actualul guvern (carlist) binevenit. Acest guvern este o experiență nouă pe care o face Țara și care va fi folositoare”¹⁹. A făcut, până la sfârșitul vieții, parte din conducerea centrală a Partidului Național Țărănesc, alături de Ion Mihalache, Alexandru Vaida Voievod, Dr. N. Lupu, Aurel Vlad, Pantelimon Halipa ș.a., dezicându-se de politica dusă de Iuliu Maniu, atunci când acesta a adoptat o atitudine excentrică, cum a fost cazul pactului electoral cu Partidul Totul Pentru Țară, din anul 1937.

Nu în ultimul rând, Neculai Costăchescu a dovedit virtuți de erou în timpul primului război mondial, ca oștean comandant de companie, aflat timp de șase luni în linia I pe frontul din Carpații Răsăriteni. În vara anului 1916 a fost concentrat și trimis pe front cu gradul de locotenent în Regimentul 13 Infanterie – *Ștefan cel Mare* din Iași. Și-a făcut pe deplin datoria, cu un curaj temerar în condiții extrem de grele, adesea incredibile; condiții de front, în contact direct cu inamicul²⁰. A înțeles de la început, în mod pozitiv, scopul intrării României în Război alături de Marii Aliați: Anglia-Franța și Rusia. Nu agreea războiul ca mijloc de soluționare a problemelor geo-politice, dar și-a însușit ideea potrivit căreia întregirea național-statală a românilor era o necesitate istorică și că faptul nu se putea împlini fără sacrificii din partea românilor.

Deși universitar, având gradul didactic de profesor și un statut privilegiat, N. Costăchescu a răspuns fără rețineri ordinului de concentrare în armată pentru front. Chiar dacă posibilitățile sale intelectuale, capacitatea și statutul său științific erau superioare, s-a supus cerințelor de interes național, participând la război în calitate de comandant de companie, adaptându-se cu ușurință la noua situație de a trăi în mijlocul ostașilor, pe care i-a condus cu grijă părintească în momente dintre cele mai grele și nefericite. În clipe de răgaz, atâtea câte puteau fi pe un front, în permanență agitat, Neculai Costăchescu medita, îndeosebi noaptea, la cei de acasă, la soarta țării, dar mai ales avea în gând pe cei de lângă el, oameni ai satelor cu care acum împărțea aceeași soartă și bucată de pâine; împreună cu ei a trăit clipe de mare răspundere pentru țară – cum singur constata și consemna în caietele sale de însemnări. Luptau împreună, universitar și țăran, mărșăluiau

¹⁹ *Ibidem*, p. 111.

²⁰ A se vedea pe larg, N. Costăchescu, *op. cit.*

alături, sufereau și discutau, etc. Adesea s-a identificat cu soldații – subordonații săi – în ceea ce aveau mai generos în comportament și gândire. Acesta a fost Neculai Costăchescu, de la a cărui naștere aniversăm anul acesta (2016) 140 de ani. Un exemplu de conștiință românească și dăruire obștească.

Constantin CLOȘCĂ